LEMEZKÍNÁLAT

Haydn-szimfónia

Lemezkínáló sorozatom második cikkében egy bécsi klasszikus zeneszerző, Franz Joseph Haydn három, G-dúrban komponált szimfóniáját választottam. Tettem ezt azért is mivel a romantikus zene után a bécsi klasszikus zene a legnépszerűbb. De mit is takar az a szó, hogy klasszikus? Tágabb értelemben a klasszikus szót a nem klasszikussal szemben használták, és használjuk ma is, vagyis a tökéletest akarták elválasztani a tökéletlentől, de szűkebb értelemben, szigorúan mint a XVIII. században kiteljesedő stílust és annak jegyeit, a romantikával szemben lehet leginkább megragadni. Romantika és klasszika egymástól elválaszthatatlan fogalompár, az egyik a folytonos változás, a másik a mindig érvényes állandóság művészete. Míg a romantika az egyéni szenvedélyeket állította középpontba, s épített a középkori és nemzeti hagyományokra, addig a klasszikus stílus az általánosságra törekszik, az antikvitásban kereste a mintákat (gondolok itt elsősorban az irodalomra és képzőművészetre), de a zenére is érvényes, hogy a művészetnek szigorú törvényei voltak, a stílusra és szerkesztésre szabályok vonatkoztak. Ahogy Goethe írta: „Ki nagyot akar, szokjék fegyelemre: korlátok között válik el a mester, s a szabadság a törvény adománya."

A zenében a klasszikus stílus három zeneóriás, *Franz Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart* és *Ludwig von Beethoven* nevéhez fűződik, akiket összefoglalóan bécsi klasszikusoknak is nevezünk. Náluk a klasszicizmus mindenekelőtt tartalom és forma egyensúlya. A romantikusok a formák lazításán dolgoztak, addig a klasszikusok a formák tökéletesítésén. Míg a romantikusok az egyénit, a klasszikusok az általánost kutatják. (Ez utóbbira Beethoven művészete a példa, godoljunk csak az *Örömódára* a *IX. szimfóniában.*)

A XVIII. század második felében kapja meg végleges formáját a szonáta és a szimfónia. A szimfóniákat a gyors-lassú-gyors ritmusú tételek váltakozása jellemzi, három vagy négy tételből állnak, általában gyors allegro a kezdés, lassú andante a folytatás, ezt követheti egy menüett és a befejezés egy gyors finale. Az első tételt szonátaformában dolgozzák ki, vagyis az olyan mint egy jó fogalmazás. A bevezetésben bemutatják a fő és melléktémát, majd a kidolgozás részben ezeket a témákat dolgozza fel a zeneszerző, gondosan kibontva a témákban rejlő lehetőségeket, azokat variálja, ismétli egy más hangnemben, majd a befejezésben az eredeti hangnemben térnek vissza a témák, már mint régi ismerőseink.

A klasszikus zene barokk elődjéhez képest színesebbé, dallamosabbá válik. Szinte érezni a zenében a XVIII. századi királyi udvarok eleganciáját, könnyedségét. Ekkor még szárakoztató és komoly zene egy és ugyanaz. Nem véletlen, hogy a zeneszerzők királyi udvarok, arisztokrata megrendelők számára dolgoztak, így cél volt a szórakoztatás is, és ehhez feldolgozták az olyan akkor divatos táncokat, mint a gavottot, vagy menüettet. A tematikus építkezés, a formákban rejlő lehetőségek maximális kihasználása, valamint a könnyed hangvétel, a zenei humor és ötlet ki nem fogyó gazdagsága leginkább *Haydn* sajátja, aki akárcsak Goethe hosszú életet élt meg (1732-1809). 18 éves volt, amikor az előző korszak óriása, *Johann Sebastian Bach* eltávozott az élők sorából, szemmel kísérhette Mozart üstökös pályafutását, megérte halálát, és még találkozott az ifjú Beethovennel is. Osztrák parasztcsaládban született, szívós és kitartó munkával küzdötte magát feljebb és feljebb, s lett 1761-től az *Esterházy* herceg karmestere, s szerzett hírnevet Párizstól Londonig.

Haydn rendkívűl termékeny volt, élete során csak szimfóniából 104 darabot komponált. Ezen a CD lemezen három G-dúr szimfóniája szerepel, s miután korai és késői szimfóniája is helyet kapott a válogatásban, ezért „füllel" kísérhetjük Haydn zenéjének fejlődé-

sét, másrészt, főleg a két érettebb mű sok apró ötletet, jellegzetes Haydn-ra jellemző zenei tréfát tartalmaz.

Az első szimfónia Haydn egy korai szimfóniája, erre utal az is, hogy még csak három tételből áll, követve a klasszikus szimfónia egyik elődjének számító olasz szimfónia gyors-lassú-gyors felépítését. A második tétel a XVII. század vége óta ismert, jellegzetesen ringatózó 6/8-os ritmusú un. siciliano, amely a barokk áriák hangulatát kelti, itt is érezni az elődök jelenlétét. Ezt a tételt csak vonósok adják elő, majd Haydn későbbi műveiben jut igazán érvényre a különböző hangszerek sokszínűsége. Mindazonáltal igazi Haydn-i derűt áraszt ez a kis szimfónia, és a tematikus építkezés bár még nem olyan érett formában, de jelen van.

A következő, 88. számú szimfóniában már jobban érzékelhető a zene gazdag szövete, amely a derűs témák motívumaiból bomlik ki, s melyen át- meg átcsillannak az apró, de rendkívűl szellemes zenei ötletek. Az első tételt egy rövid lassú adagio rész vezeti be, hogy utána a gyors allegro részben rögtön felcsendüljön a derűs főtéma: jellegzetes gavott tánclépésekben, s burjánozzon is tovább, néhol a vonósok csúfolódásától kísérve, s tovább jutva a szintén vidám hangulatú második témáig, megismétlődjék a kergetőzés, hogy a „fülünkbe másszanak a témák". Ezután egy kis hangulatváltás történik, megváltozik a hangnem és a derűs hangvétel, szomorkás felhangot kap, de nem sokáig, csak épp mint amikor egy kis felhő úszik a nap elé, mert hamarosan kisüt a nap, visszatér a főtéma a fuvolákon és fúvósokon, a vonósok újra csúfolódhatnak és a befejezésben felgyorsulnak a szólamok. A második tétel egy lassú largo, ahol a témát variációs formában dolgozza fel a zeneszerző, vagyis az adott téma mindig új ruhát ölt, néha világosat, néha sötétet, ugyanaz és mégis más. A témának sajátos színt ad az oboa és cselló hangja. Az erősebb hangsúlyok, az un. sforzato is Haydn egyik jellegzetes eszköze a meghökkentésre, a tréfás meglepetésre. Ebben a szimfóniában a harmadik tétel egy menüett tétel, amelyet Haydn állandósított a klasszikus szimfóniában, így növelve négyre a tételek számát. Talán a menüettekben sziporkázik leginkább Haydn. Nincs két egyforma menüettje, ami ilyen nagy termékenység mellett valóban nagy ötletességről tesz tanúságot. Ebben a szimfóniában a menüett nem annyira franciásan könnyed, inkább a német darabosságot érezni, szinte látni, amint tenyeres-talpas nők és férfiak dobogva táncolnak a zenére. A menüett tételbe ékelt trió részben a hosszú kitartott hangok dudahangra emlékeztetik a hallgatót, ezért a kortársak, akik szerettek nevet adni Haydn szimfóniáinak. Duda-szimfóniának is nevezték ezt a darabot. A befejező gyors finálé egy rondó, ahol a néptáncra emlékeztető, rendkívűl vidám téma refrénszerűen ismétlődik. Az ismétlődések között el-elkalandozik a zeneszerző, és amikor már azt hinnénk elvesztette a fonalat, újra a szemünkbe kacag a vidám kis dallam.

A Katona-szimfónia névre is hallgató *G-dúr szimfónia* a válogatás utolsó darabja. Ez szintén egy lassú adagio résszel kezdődik, de ez a lassú rész már-már tragikusan sötét színeket is rejt magában, emlékeztetve Mozart vagy Beethoven drámai mélységű zenéjére. Természetesen Haydn nem ad időt elszomorodni, mert hamarosan felcsendül a fúvósok hangján a vidám első téma, amit egy kis sötétebb szín után követ a szintén vidám hangulatú második téma. Majd megismétli Haydn a témák bemutatását, hogy el ne felejtsük őket. A három szimfónia közül talán ez a legkidolgozottabb, a témák jobban, nagyobb szünettel vannak előkészítve, így laikus füllel is nyomon követhetők. A kidolgozás részben néha a témák szinte elvesznek, annyira aprólékosan feldolgozza őket Haydn, hogy aztán a fúvósok világos hangján előbukkanjon az első téma, azt megerősítik a vonósok is, majd ránk köszön a második téma is, és a befejezésben a tempó felgyorsul, mintha a szólamok kergetőznének egymással. A második tételben az akkori felfogás szerinti török zenét alkalmazza Haydn, ami akkoriban újításnak számított. A zene török jellegét a dob, cintányér és triangulum együttes használatával próbálták elérni. Ez a hatás a nagyobb hangereje miatt, és az azt követő hirtelen halk részek miatt megintcsak derűt keltő. A török zene és a tétel befejező kóda részében felharsanó trombitahang miatt kapta ez a szimfónia a Katona nevet. A harmadik menüett tétel az osztrák néptáncok hangulatát idézi, de néhol fel-felhangzik egy-egy katonásabb motívum is, így adva egységes színt az egész műnek. A szimfóniát egy gyors 6/8-os ütemű presto rész fejezi be.

Haydn zenéje rendkívül derűs, világos zene, minél többet hallgatja az ember, annál több ötletet és humort fedez fel benne. Jól mintázza a klasszikus formák kiteljesedését, mintaszerűen dolgozza fel a témákat, s a kor táncait zenéjébe szőve annak hangulatáról is közvetít. Ezért zenéjével színesíthetők a történelem- és irodalomórák, de szemléltethetjük vele a zene nyelvén azt is, hogyan is kell fogalmazni.

Joseph Haydn: Symphonies in G Major, No.27 – No.88 — No.100 „Military", Hungarian Chamber Orchestra, Vilmos Tátrai, Hungarian State Orchestra, Ádám Fisher, Hungaroton – White Label (750,-Ft)

LANNERT JUDIT

A Mesevilág szoftverről

A kisgyermekek anyanyelvtanításának új, számítógéppel támogatott módszerének kipróbálásába az 1992-93-as tanévben kezdtem hozzá. Iskolánkban három éve folyt az alsótagozatos gyerekek informatika-oktatási kísérlete.

Az írás-olvasás tanulását segítő módszer eszköze a *Mesevilág* szoftver, amit iskolánk az *I&I Alapítványtól* vásárolt. A módszer előtérbe állította az önálló, egyéni ütemű, kreatív tanulást, az ismeretelsajátítás új, a gyerekeket motiváló számítógépes környezetben folyt.

A módszer feltétele a számítógép. A mi gépünket „testközelben", a saját osztálytermünkben helyeztük el. A padoktól elkülönítve, az osztály hátsó részében rendeztük be a „munkahelyet". (IBM AT winchesterrel, VGA színes monitorral és egy 9 tűs mátrixnyomtató.)

Az első naptól kezdve a gyerekek kedvencévé vált a gép. Mindenre képesek voltak annak érdekében, hogy elé ülhessenek és játszhassanak a számítógéppel. Teljesen természetes volt számukra, hogy ez az eszköz segítheti őket a tanulásban. Először a billentyűzetet vizsgálgatták, majd a színes monitor varázsa ejtette rabul kis tanítványaimat. A leütött billentyűk hatása a képernyőn ("Nyomot hagy!"), óriási tetszést aratott. Az ügyesebbek már a nevük beírásával próbálkoztak, a többiek pedig „olvasgatták" a beírtakat. A gép „megszólítása", a „bemutatkozás" volt az első számítógépes írás-olvasás élményük. Hamarosan mindenki bekapcsolódott a „nagy munkába", és rendszeressé vált a számítógépes játék. A gyerekek közben megtanultak egymással játszani. A kezdeti nehézségek oldódtak, türelmesen kivárták egymás munkáját, dicsérték, vagy kritizálták egymást. Már csak a „játékra" figyeltek, s igyekeztek kialakítani állandó csoportjaikat azok a gyerekek, akik jól együtt tudtak működni.

A számítógép használatát nagyon gyorsan elsajátították. Mindig figyelő szemek vigyázták minden mozdulatomat. A gyerekek spontán kérdéseire azonnal tudtam válaszolni, így a kezelési ismeretek elsajátítása minden kötött oktatási módszert nélkülözött. Ha valaki valamit „ellesett", arra igyekezett rögtön társait is megtanítani. Voltak olyan gyerekek, akik különösen élvezték a „kistanító bácsi/néni" szerepét. Néhány hét múlva a gyerekek a könyvtárban kutattak, az ügyesebbek elindították kedvenc programjukat.

A Mesevilág program használatát a témakörök megismerésével kezdtük. Először mindig rajzoltunk. Az ügyesebb, bátrabb gyerekek sokat segítettek társaiknak a szavak elolvasásában, később a gyakorlás során mindenki igyekezett minél előbb megtanulni „a nagy titkot". A gyakorlás során mindig sikerült segítő társat találni, s a gyerekek egyéni ütemükben, egymástól sokat tanulva fejlődtek.

A tanításban a nyomtatott nagybetűs kezdésű, késleltetett írás módszerét alkalmaztam. Ez azzal az előnnyel járt, hogy a gyerekek az első hetektől kezdve hihetetlen aka-